

Зборник „Правни аспекти дигитализације културне баштине“

РАД ПРИМЉЕН: 5. новембар 2017.

РАД ПРИХВАЋЕН: 4. децембар 2017.

Драгана Столић
stolic@unilib.bg.ac.rs
Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић“

Зборник са научне конференције одржане 19. октобра 2017. године у Српској академији наука и уметности под називом “Правни аспекти дигитализације културне баштине”, који је приредио Драган Прља,¹ садржи четрнаест оригиналних научних радова у којима се са различитих аспеката сагледава проблематика “нормативног регулисања надлежности за дигитализацију културне баштине у Србији, земљама у региону и земљама Европске уније”, као и низ других питања која се тичу правних стандарда и заштите интелектуалне својине у процесу дигитализације. Како се истиче у предговору Зборника, нове могућности које дигитализација доноси када је реч о доступности и заштити материјала, донеле су и нове техничке или организационе изазове, али и, не мање значајне, недоумице правне природе. Међутим, правни аспекти дигитализације су до сада запостављани иако је ово делатност која постоји већ двадесет година. Зборник стога настоји да ублажи недостатак литературе, те да обједини знања из ове области у којој ће се истраживања наставити и у којој на нека питања тек треба да буду пружени прави одговори.

Разноврсност обрађених тема и вишеструкост приступа омогућили су да Зборник у потпуности испуни постављени задатак, и да, на једној страни, обезбеди исцрпан преглед докумената који би могли бити релевантни за ову проблематику, а на другој да претресе питања заштите и безбедности дигитализованог материјала, од ауторскоправне заштите до техничке у најстрожем смислу. На тај начин, Зборник пружа пресек актуелног стања у националним и међународним правним оквирима, али и указује на простор који треба да се доради и унапреди.

¹ Прља Драган, прир. Правни аспекти дигитализације културне баштине. Београд: Институт за упоредно право, Српска академија наука и уметности, Аудиовизуелни архив и дигитални центар САНУ, 2017.

1. Документи

Већ у првом тексту, аутора Марија Рељановића и Драгана Прље („Дигитализација културне баштине у Републици Србији – нормативни аспекти“) истиче се неопходност постојања добро уређеног нормативног оквира како на нивоу законских решења, тако и на нивоу подзаконских аката. Иако постоји низ закона који регулишу ову област,² Закон о архивској грађи и архивској делатности тек треба да буде донесен. У оквиру Националне стратегије развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године развој дигиталног садржаја је утврђен као један од приоритета. Измена Закона о ауторском и сродним правима, која је предвиђена за први квартал 2018. године, веома је важна и њен циљ је усклађивање са Директивом ЕУ 2012/28, која се односи на одређене дозвољене облике коришћења дела недоступних носилаца ауторског права (тзв. *orphan works*).³ Тек тада ће моћи да се, уз поштовање одређене процедуре, дигитализују дела чији су носиоци ауторског права непознати или недоступни.

Преглед међународних стандарда дигитализације, изложен у раду Ане Батрићевић, обухвата стандарде Уједињених нација, али и стандарде Савета Европе и Европске уније.⁴ У раду се скреће пажња на активности које су дефинисане у оквиру рада Националног центра

² Најважнији закону су: Закон о култури, Закон о културним добрима, Закон о библиотечно-информационој делатности, Закон о кинематографији, Закон о електронском документу и свакако Закон о ауторском и сродним правима. За ову област могу бити значајни и Закон о оптичким дисковима, Закон о електронском потпису, Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Закон о електронским комуникацијама, Закон о информационој безбедности и др.

³ *Orphan works*, или „дела сирочићи“, односно дела недоступног титулара ауторског права, обухватају дела за која ауторска права нису истекла, али чији су носиоци права непознати или на било који други начин недоступни, те од њих није могуће добити дозволу за умножавање дела. Велики број дела из прве половине 20. века, која спадају у културну баштину, припадају и овој групи дела.

⁴ Стандарди Уједињених нација обухватају пре свега Повељу Унеска о очувању дигиталног наслеђа из 2003; најважнији стандард Савета Европе је Оквирна конвенција о вредности културног наслеђа за друштво из 2005. године, док у стандарде Европске уније спадају: Лундски принципи, Пармска повеља и Закључак савета ЕУ о улози Европеане у дигиталном приступу, видљивости и употреби европског културног наслеђа.

за дигитализацију, као што су: потреба да се законски уреди приступ дигиталном садржају уз заштиту права интелектуалне својине, право на комерцијалну дистрибуцију јавно доступних комерцијалних садржаја, обавезност депозита дигиталних верзија нових издања и садржаја оригинално насталих у дигиталној форми или права аутоматског прикупљања дигиталних садржаја.

Прегледи националних и међународних легислатива употпуњени су приказом правних аспеката дигитализације у региону, пре свега у Црној Гори (Дражен Церовић) или Босни и Херцеговини (Иза Разија Мешевић), док је у раду Јелене Костић и Милоша Станића дата сажета упоредноправна анализа надлежности у поступку дигитализације културног наслеђа у земаљама Западног Балкана. Таксативни приказ надлежности у свим земљама Европске уније приказан је у раду Гордане Гамси, Вање Кораћ и Сање Прље („Европска унија и дигитализација културне баштине“), где се посебно објашњава значај докумената као што су препоруке. Међу њима је од нарочите важности Препорука 2011/711/ЕУ којом се утврђују “правила дигитализације културне баштине у складу са стратегијом ЕУ до 2020.”, и чије се примењивање прати кроз периодичне извештаје. Наглашава се и значај портала Еуропеана, „велике културне дигиталне платформе“, кроз коју ће, између осталог, и у наредним годинама Европска унија настојати да обезбеди „напредак у дигитализацији културне баштине“, њено дугорочно очување, али и побољшање квалитета садржаја и повећање његове доступности.

И у раду Андреја Дилигенског („Судски случајеви везани за дигитализацију културне баштине и њена доступност у сајбер простору“) говори се о развоју пројекта Еуропеана захваљујући којем је данас доступно око 55 милиона дела културне баштине. Ипак, највећи део прилога А. Дилигенског посвећен је судским одлукама које често постају нормативни оквири за поједина питања, јер “као живи извори права, поправљају правне недостатке законских прописа”. То је илустровано кроз три конкретна случаја, односно пресуде донете пред европским судовима: да се књиге које се више не могу наћи у књижарама могу дигитализовати и даље користити само ако су аутори претходно знали за дигитализацију и имали могућност да откажу дигитализацију њихових ауторских дела, да је изједначено позајмљивање дигиталних и штампаних копија књига од стране јавних установа и да библиотеке могу под одређеним условима књиге да учине доступним у електронским учioniцама без дозволе аутора.

Коначно, у раду Јелене Матијашевић Обрадовић и Јока Драгојловића обрађени су документи као што је Дигитална агенда за Србију, која је, као иницијатива Дигиталне агенде Европе за 2020. годину, дефинисана Стратегијом развоја информационог друштва до 2020. године и Стратегијом развоја е-комуникација у Србији од 2010. до 2020. године.

2. Заштита и чување докумената

Питање безбедности дигитализованог материјала постављено је у раду Драгана Јовашевића („Заштита безбедности дигиталних база података о културној баштини Србије“) у којем се истиче да је изменама Кривичног закона РС из априла 2003. године, на бази међународних стандарда, нарочито Конвенције о кибернетичком (сајбер) криминалу (2001), у систем кривичног права по први пут уведено “више рачунарских (компјутерских) кривичних дела”. То је инкорпорирано и у каснију верзију Кривичног законика РС (2005) и у оквиру тог закона је подведено под Кривична дела против безбедности рачунарских података.

Проблем заштите уметничких дела, као једног дела културне баштине која је предмет дигитализације, може да садржи више питања техничке природе, која се разматрају најпре у раду Катице Томић, који се фокусира на одговорност у процесу аутентификације уметничких дела и примену нових технологија (blockchain), а потом и у прилогу Николе Пауновића о значају база података о украденим уметничким делима, чиме би се спречила недозвољена интернет трговина. У овом раду посебно се анализира значај Конвенције о кривичним делима која се односе на културна добра, а коју је Савет министара усвојио 19. маја 2017. године.

Појам заштите у контексту дигитализације односи се и на питање заштите права аутора, али управо та проблематика доноси нове изазове и замке, како се детаљно разматра у раду Миодрага Савовића и Данила Рончевића („Дигитализација између заштите ауторског права и права коришћења културне баштине“). Указује се на тешкоће са којима се институције суочавају током поступка дигитализације, што се понајпре односи на усклађивање права аутора са једне и јавне потребе да што шири круг људи користи културна добра са друге стране. Институције често свесно процењују ризик и дигитализују и ону грађу за коју немају дозволу. У раду се износи закључак да решење лежи

најпре у непрекидним изменама и прилагођавањима законских прописа, креирању базе аутора која би омогућила лакше проналажење носилаца права, или у формирању стручних саветодавних тела која би могла да пруже адекватну помоћ.

Други, можда и највећи изазов за сваку институцију која започиње дигитализацију – “дела сирочићи”, може бити решен кроз модел тзв. *колективног управљања правима*, о чему се говори у раду Наташе Мрвић Петровић и Владимира Чоловића. Реч је о моделу којим се “заобилазе ограничења ауторског права”, а који се назива “проширена колективна лиценца” (ECL – extended collective licence), али је он примљенив само на територији једне земље. Организације за колективно остваривање ауторског права постају заступници носилаца права, који могу слободно да преговарају са установама културе да ли ће одобрити дигитализацију. Овај модел, у различитим варијантама, примењен је најпре у скандинавским земљама, а затим у Француској, Немачкој и Великој Британији.

Иако је у већини радова нагласак стављен на сам чин преношења аналогног облика у дигитални, и на примену правних решења у том делу процеса, у раду о правним аспектима Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду Драгане Столић и Татјане Брзуловић Станосављевић скренута је пажња на репозиторијуме као облик чувања дигитализованог материјала који истовремено чини инфраструктуру за тзв. „зелени“ отворени приступ и који обезбеђује коришћење дигитализованог садржаја. Ипак, указано је на више уочених проблема као што су: неразумевање начина на који се регулишу правна питања у оквиру репозиторијума (лиценце Креативне заједнице), недоумице око власништва над депонованим објектима, и, најзад, неусклађеност различитих закона, пре свега Закона о ауторском и сродним правима и Закона о високом образовању.

И поред разноликости радова у Зборнику, могу се издвојити доминантне теме када се расправља о правној регулативи везаној за дигитализацију културне баштине. То је пре свих питање имплементације Директиве ЕУ о одређеним дозвољеним облицима коришћења дела недоступних носилаца ауторског права, чиме ће се практично одблокирати процес дигитализације у једном сегменту и омогућити и дигитализација оних дела која су још увек под ауторскоправном заштитом. У више радова је истакнут значај различитих видова едукације, уз истицање потребе да се формирају тела за пружање стручне помоћи. Легислатива која на директан или

индиректан начин регулише процес дигитализације већ сада је довољно широка, и на националном и на међународном нивоу, али правни оквири захтевају непрекидно праћење, прилагођавање и, уколико је потребно, употпуњавање, како би се одговорило на захтеве које овај дугорочни и значајни процес поставља пред институције које га спроводе.